

Van boerderij naar zorgboerderij

Met welke aanpassingen krijg je als boer te maken? Praktijkervaringen en tips

Van boerderij naar zorgboerderij

*Met welke aanpassingen krijg je als boer te maken?
Praktijkervaringen en tips*

Zorgboerderijen hebben voor deelnemers aantoonbare meerwaarde ten opzichte van reguliere zorginstellingen, maar 'zorgboer' ben je niet zomaar. De combinatie van landbouw en zorg vraagt aanpassingen in de werkwijze en bedrijfsvoering. Veel zorgboeren laten zien dat zij goede en flexibele zorgondernemers zijn, met creatieve en originele oplossingen.

Bij het voormalige Landelijke Steunpunt Landbouw & Zorg ontstond het idee om de bedrijfsaanpassingen in de sector landbouw & zorg te inventariseren. Met financiële steun van de Wetenschapswinkel van Wageningen UR en Kennisbasis van het ministerie van LNV hebben twee studenten van Wageningen Universiteit vervolgens een literatuurstudie gedaan, een landelijke internetenquête gehouden onder alle Nederlandse zorgboeren en dertig zorgboeren persoonlijk geïnterviewd. Het onderzoek staat beschreven in wetenschapswinkeldocument 254 'Van boerderij naar zorgboerderij. Van bedrijfsaanpassing tot systeeminnovatie' van R.T. Ferwerda-van Zonneveld et al. (Wetenschapswinkel Wageningen UR, juni 2009).

De tekst van deze brochure is op dit rapport gebaseerd, en de citaten komen uit de interviews met de zorgboeren. De brochure is mede tot stand gekomen door de financiële steun van de Taskforce Multifunctionele Landbouw. Missie van de Taskforce is het stimuleren van de verdere ontwikkeling van de multifunctionele landbouw als motor van een veelzijdig en ondernemend platteland. Leidraad is het verbinden en versnellen van initiatieven die tegemoet komen aan de groeiende marktvraag naar rust, ruimte, zorg, recreatie en lekker voedsel.

Deze brochure geeft een beeld van bedrijfs- en managementaanpassingen die op zorgboerderijen nodig zijn en laat ook zien wat er verandert in de contacten en netwerken van zorgboeren binnen en buiten de agrarische sector. Waar moet een zorgboer aan denken en hoe gaan andere zorgboeren met de nieuwe situatie om? In de brochure staan veel praktijkervaringen en tips!

We willen deze kennis graag delen met alle ondernemers in de zorglandbouw en in het bijzonder met hen die een zorgboerderij willen beginnen, of hun zorgboerderij willen aanpassen. Zo hoeft niet iedereen opnieuw het 'wiel uit te vinden'.

Wat is een zorgboerderij?

Een zorgboerderij is een boerderij met of zonder agrarische tak waar men zorg biedt aan mensen met een zorgvraag. De zorg kan bestaan uit dagbesteding, arbeidsintegratie, wonen of behandeling.

De benamingen voor de cliënten variëren van deelnemer, hulpboer tot zorgmedewerker. In deze brochure kiezen we de term deelnemer.

De deelnemers willen graag ergens bijhoren of ergens onderdeel van uitmaken. De zorgboerderij biedt hen een plek om op een plezierige, zinvolle manier hun dag door te

bringen. Bijvoorbeeld met de verzorging van dieren. Door te werken met dieren, ervaren de deelnemers de karakteristieken van het leven. Andere aspecten zijn de

ruimte die er is, de structuur en de beleving van de seizoenen.

Combinatie landbouw en zorg

De combinatie van landbouw en zorg is niet nieuw. Ook vroeger konden mensen met een verstandelijke beperking al meehelpen op de boerderij. Deze functie is geleidelijk naar de achtergrond verschoven, omdat er speciale zorgvoorzieningen kwamen. De laatste 10 jaar nemen zorgboerderijen deze taak weer langzaam op zich en bezoeken steeds meer andere deelnemers de zorgboerderij.

Tussen 1998 en 2008 is het aantal zorgboerderijen in Nederland toegenomen van 75 naar 944 (bron: Landelijk Steunpunt Landbouw en Zorg, 2009). Naast een persoonlijke interesse heeft deze toename ook een economische achtergrond. Door de afname van landbouwsubsidies in de jaren '90 van de vorige eeuw moesten veel agrarische ondernemers namelijk op zoek naar nieuwe inkomstenbronnen. Mogelijkheden om het hoofd boven water te houden, bestonden uit herfunderen, verbreden of verdiepen.

Verbrede vorm van landbouw

De zorgboerderij is een vorm van verbreding. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft sinds de jaren '90 een vernieuwingsbeleid ontwikkeld voor de agrarische sector dat verbreding van landbouw met natuurbeheer, recreatie of zorg stimuleert. Innovaties in de zorgsector op het gebied

van dagbesteding zorgden tegelijkertijd voor stimulatie van kleinschalige zorgprojecten. Deze innovaties waren het initiatief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). Daarnaast werd ingezet op een vermaatschappelijking van de zorg. De combinatie van landbouw en zorg biedt dus uitkomst voor zowel de landbouw- als zorgsector.

Verschillende deelnemers

Een zorgboerderij kan verschillende deelnemers ontvangen. De afgelopen jaren zien we vooral een sterke groei van zorgboerderijen gericht op jongeren uit het speciaal onderwijs, mensen met Niet Aangeboren Hersenletsel (NAH), jeugdzorg, mensen met een burn-out en ouderen. Voor het eerst neemt het aantal zorgboerderijen voor mensen met een verstandelijke beperking, mensen met een psychische hulpvraag en ex-verslaafden af.

In het onderzoek dat de basis voor deze brochure vormt, is gekozen voor drie doelgroepen: kinderen met Autisme Spectrum Stoornissen (ASS), deelnemers met een verstandelijke beperking en deelnemers voor re-integratie. Het onderscheid is gebaseerd op de onderlinge verschillen in leeftijd van de deelnemers,

doel van het verblijf en het type aangeboden activiteiten.

Kinderen met ASS

Voor kinderen met ASS is het aantal zorgboerderijen de afgelopen jaren verviervoudigd. De kinderen bezoeken de zorgboerderij vooral om de thuissituatie

te ontlasten. De zorgboerderij biedt hen rust, ruimte en regelmaat. Het dagprogramma geeft duidelijkheid, structuur en voorspelbaarheid, wat deze kinderen nodig hebben. Het aantal activiteiten is zodanig op de kinderen afgestemd dat ze niet teveel prikkels krijgen. Dieren helpen de kinderen om hun verhaal te vertel-

len en bieden troost en steun. Verder helpen ze bij het maken van contact, bij het bewerkstelligen van gedragsveranderingen en om hun angsten te overwinnen. Daarnaast kunnen de kinderen natuurlijk spelen. Maar ze kunnen zich ook even terugtrekken als ze daar behoefte aan hebben.

Mensen met een verstandelijke beperking

De deelnemers met een verstandelijke beperking komen naar de zorgboerderij voor een zinvolle en aangename dagbesteding. Voor zover mogelijk werken ze mee in de agrarische tak. De werkzaamheden doen een beroep op mogelijkheden van de deelnemer en niet op zijn of haar beperkingen. De deelnemers krijgen daardoor het gevoel dat ze echt meetellen. De boer(in) is voor hen een rolmodel.

Door het contact met anderen op de boerderij krijgen ze bovendien een groter sociaal netwerk.

Mensen voor re-integratie

Voor deelnemers die een zorgboerderij bezoeken om te re-integreren ligt de nadruk op training van sociale en arbeidsvaardigheden. Re-integratie is een werk-/leerproces dat ertoe moet leiden dat mensen uiteindelijk weer aan het werk kunnen. Om ze verantwoordelijkheidsge-

voel bij te brengen, krijgen ze vaak meer tijdrovende klussen, afgestemd op hun vermogen en interesses. Vaak zijn de re-integranten (ex-alcohol- en ex-drugsverslaafden, of mensen met een psychiatrische achtergrond) al langdurig werkloos. Ook mensen die in aanmerking komen voor een baan bij een sociale werkplaats kunnen tijdelijk op een zorgboerderij terecht.

"We hebben hier een deelnemer met een verstandelijke beperking. Als hij naar de stallen wil, dan gaat hij naar de stallen. In feite is hij de leidinggevende, en zo noemen we hem ook. Hij is de opperstalmeester. Mensen met een verstandelijke beperking hebben de neiging om door te werken, die moet je dus afremmen. En langdurig werklozen moet je juist activeren. Wat gebeurt er nou? Die deelnemer met een verstandelijke beperking begint en gaat gewoon door. Dan willen de langdurig werklozen niet achterblijven. Zo helpt de werkloze de verstandelijke beperkte met het werk doen. Dat werkt heel leuk. En daar is iedereen zich ook bewust van. Zo van: 'we kunnen hem toch niet alleen in de stallen laten'."

Bedrijfsaanpassingen

Zorgboeren moeten hun bedrijfspand en erf aanpassen aan de nieuwe situatie. Denk bijvoorbeeld aan een kantine en sanitaire voorzieningen. Ook delen zij het erf meestal logischer in en maken dit veiliger en/of rolstoelvriendelijker, vooral als ze kinderen met ASS of mensen met een verstandelijke beperking ontvangen. Voor re-integratiedeelnemers zijn kleine aanpassingen aan de moestuin of kassen vaak voldoende.

“Je groeit er eigenlijk vanzelf mee op, als je klein begint met één deelnemer, dan zie je het niet als aanpassing. Dan groeit het bedrijf gewoon zo. Als je erover na gaat denken, zijn er veel meer aanpassingen dan je in eerste instantie denkt.”

“Je kunt ook niet alles tegelijk aanpassen. Als je niet werkt met mensen met een beperking, heb je een soort bedrijfsblindheid. Dan zie je gewoon niet waar het hapert. Door met ze mee te lopen, zie je dat sluitingen toch niet zo goed zijn. En obstakels vermijd je ook.”

Aanpassingen in bedrijfsgebouwen en erf

Voorbeelden van dergelijke aanpassingen zijn het verbreden, effenen en verharderen van paden en vloeren, het aanbrengen van eenvoudiger te bedienen hekken en het aanbrengen van rolstoelopstapjes. Ook beschikken veel zorgboerderijen over een invalidentoilet en aangepaste douche. Vooral rolstoelgebonden deelnemers vragen de nodige aanpassingen om te kunnen deelnemen aan activiteiten. Bijvoorbeeld met hoge werktafels met hangkrukken.

Voor kinderen met ASS leggen zorgboeren ook rust- of snoezelruimtes aan. Soms worden de prikkels hen namelijk even teveel. Dan is het prettig als ze zich even kunnen terugtrekken in een rust of snoezelruimte. In de praktijk varieert dit van een professionele snoezelruimte met een waterbed met trillingen – waarbij auditieve en visuele prikkels worden aangeboden – tot een klein als rustruimte ingericht stalletje waar ze met een dier kunnen knuffelen.

Aanpassingen in gereedschap en machines

Alle zorgboeren passen hun gereedschap en machines aan, vanwege de handzaamheid of veiligheid. Voor kinderen met ASS gebruiken ze een kleiner formaat kruiwagens, of een kruiwagen op twee wielen. Ook gebruiken ze lichtgewicht gereedschap, bijvoorbeeld een plastic sneeuwschuif om een stal uit te mesten.

Rondslingerend gereedschap is gevaarlijk. Daarom hangt handgereedschap vaak op een vaste plek, met de afbeelding van het gereedschap op de plaats waar het moet hangen. Deelnemers weten zo waar welk gereedschap hoort. Dat stimuleert meteen het leren ordenen. Sommige gereedschappen hebben een haakje, zodat je ze gemakkelijk kunt opgehangen.

Voor kinderen met ASS schaft de zorgboer soms speciale 'machines' aan. De kinderen vinden het erg leuk rond te rijden op een kleine speelgoedtractor of om zelf spul-

len te vervoeren op skelters met karretjes erachter.

Taken visualiseren

Een goede manier om ervoor te zorgen dat deelnemers taken correct uitvoeren, is het visueel maken van de taak. Het uitzetten van schoffellijnen waartussen een deelnemer kan schoffelen, is een vorm van visualisatie. Een stap verder is het werken met pictogrammen. Dit kan bijvoorbeeld een pictogrammenbord in de kantine zijn of bij de dieren. Ook een planbord en kleurcodering kunnen de deelnemers helpen. Of wat te denken van het idee om foto's van deelnemers te plakken op kapstokken of lockers, zodat iedereen weet waar zijn/haar spullen horen?

In de stallen gebruiken veel zorgboeren pictogrammen en kleurcoderingen om het verzorgen van dieren te vergemakkelijken. Dit kan bijvoorbeeld door foto's of pictogrammen van hobbydieren op de voertonnen te bevestigen. Dan weet iedereen welk voer bij welke diersoort hoort. Om er zeker van te zijn dat het voer bij het juiste dier terechtkomt, gebruiken zorgboeren ook een fotosysteem. De foto op de emmer met voer moet overeen komen met de foto op de staldeur. Ook een idee is een streepje op een voerschep, zodat de deelnemer direct ziet hoeveel voer een konijn mag hebben.

Sommige zorgboerderijen voor deelnemers met een verstandelijke beperking passen kleurcoderingen toe. Bijvoorbeeld een konijnenflat in de kleuren geel, bruin, rood en blauw. Als de deelnemers namelijk de opdracht kregen de drie linkerhokken uit te mesten, ging het vaak mis. Door nu te zeggen dat ze de rode hokken moeten uitmesten, is er geen misverstand meer.

Een ander voorbeeld is een balletjes-systeem waarmee een deelnemer zelfstandig de koeien kan voeren. Voorheen moest er altijd iemand bij blijven om aan te geven hoeveel kruitwagens met voer

de deelnemer nog moest halen. Nu kan de deelnemers dit zelf. Hij vult de kruitwagens met voer, terwijl hij uit een buis met gekleurde ballen de onderste bal haalt. Deze legt hij bovenop de kruitwagen met voer. In de stal staan bakken met dezelfde kleuren als de ballen in de buis. Hij legt dan de bal in de bak met dezelfde kleur en geeft het voer aan die dieren.

Verder zetten zorgboeren mannetjes- en vrouwtjeskonijnen wel in een aparte konijnenflat. Waarom deze keuze gemaakt is, licht een zorgboer toe die deelnemers met een verstandelijke beperking ontvangt:

“De deelnemers zetten weleens de konijnen bij elkaar. Eén deelnemer deed dat het liefst voor de pauze, en dan kwam hij na de pauze: ‘O, er zitten twee konijnen bij elkaar’. Daar hebben we dus een aanpassing in gemaakt, anders groeide het aantal konijnen wel heel erg snel. We hebben de mannetjes en vrouwtjes in een aparte flat gezet. Nu hebben we een echt mannetjes- en vrouwtjesgedeelte.”

Aanpassingen in dierkeuze

Dieren spelen een belangrijke rol op de zorgboerderij. Zij passen bij de belevingswereld van kinderen en helpen hen zich te ontplooiën of hun angsten te overwinnen. De reden is simpel. Dieren stellen geen moeilijke vragen en zijn altijd eerlijk en duidelijk.

Vaak zijn er voor de start als zorgboerderij al dieren op de boerderij. De omschakeling leidt bijna altijd tot aanpassingen van diersoorten en de vormgeving en inrichting van dierverblijven. Zorgboeren voor kinderen met ASS hebben vaak kleine, aanbare hobbydieren zoals konijnen en cavia's. In het onderzoek hadden de zorgboerderijen voor deelnemers met een verstandelijke beperking meestal grotere dieren zoals koeien en schapen vanwege het type agrarische productie op de boerderij. Op de boerderijen voor re-integratie vervullen de dieren meer een activerende functie.

Als je bijvoorbeeld de varkens niet op tijd voert, laten ze dat duidelijk horen. Dat activeert de deelnemers weer om aan de slag te gaan.

Mensen met een verstandelijke beperking verzorgen graag een paard of pony. Daarom schaffen verschillende zorgboeren paarden of pony's aan. Ook paardrijden voor gehandicapten wordt wel aangeboden. Fjordenpaarden zijn volgens een van de zorgboeren hiervoor een goede keuze. Deze zijn namelijk koudbloedig en dus rustiger in de omgang.

Sommige zorgboeren schaffen heel bewust verschillende soorten dieren aan om de deelnemers te laten zien dat er ook andere soorten bestaan. Voor kinderen met ASS kiezen ze dan voor een kleiner ras, bijvoorbeeld een pony in plaats van een paard.

“De prikkels van dieren hè. Dieren hebben een hele positieve invloed op mensen met autisme. Omdat dieren geen moeilijke vragen stellen. Dat is misschien nog het allerbelangrijkste. Dieren zijn gewoon eerlijk, duidelijk. Als ze boos zijn, zijn ze boos. Als ze lief zijn, zijn ze lief. En als ze niet willen, willen ze niet. Dat is duidelijk. Dat is nooit vaag.”

Aanpassingen in dierhuisvesting en inrichting

Aanpassingen aan dierverblijven moeten de veiligheid van deelnemers of dieren vergroten. Zorgboerderij De Mare uit het Drentse Westervelde ontwikkelde een hek om deelnemers veilig in de stal te laten werken, en won daarmee een prijs van Wageningen UR.

Ook passen zorgboeren het hekwerk van de hokken van de hobbydieren aan om te voorkomen dat deelnemers zich verwonden aan het gaas en hekwerk. Verder moeten hekken zelf in het slot vallen voor het geval de deelnemers het hek een keer niet goed sluit.

Om ongelukken te voorkomen heeft een zorgboer besloten de geiten en schapen binnen te houden. Daarvoor liepen de dieren altijd buiten, maar dat was gevaarlijk omdat bij het voeren in de wei de dieren overenthousiast waren en tegen de deelnemers opsprongen. Met het binnenhuisvesten, ontstond gelijk een extra activiteit, namelijk de dieren iedere dag buitenzetten en 's middags weer binnenhalen.

Zorgboerderij De Mare van Margreet en Arend Houwing in het Drentse Westervelde is in 1999 gestart. Er is een winkel waar onder andere vlees van de eigen Lakenvelders te koop is. Op De Mare werken mensen met een verstandelijke beperking, psychiatrische problemen en mensen met een burn-out. Ook zijn er mogelijkheden voor re-integratie. De Mare biedt 5 dagen dagbesteding aan en daarnaast logeeropvang (twee deelnemers verblijven permanent op de boerderij). De winnende aanpassing is een valhek dat de koeien in de stal scheidt van de deelnemers. De deelnemers kunnen dan veilig de ene kant van de stal uitmesten. Het hek bestaat uit drie delen en kan vanuit de ophangconstructie bovenin de stal naar beneden worden getrokken. Door aan een touw te trekken, gaat het valhek daarna weer gemakkelijk omhoog.

Verschillende zorgboerderijen maken gebruik van konijnenflats, met sluitingen die simpel open gaan, ondanks in de weg zittend strooisel. Soms maken ze konijnenhokken groter, zodat de deelnemers in het hok kunnen om de konijnen te knuffelen. Een andere mogelijkheid is tafels met een bak erin voor een konijn of cavia. Zo kunnen de deelnemers de dieren aaien of borstelen zonder dat het beestje van tafel loopt.

Om duidelijk te maken dat dieren niet altijd door iedereen aangeraakt willen worden, is er overigens ook een zorgboerderij die overal borden heeft hangen

met de tekst 'Blijf van Vikkie af, negeer hem, respect'.

Zorgboeren die paardrijden aanbieden, maken een manegebak en een opstaperron voor de deelnemers. Dit is nodig voor rolstoelgebonden mensen en deelnemers die moeilijk op een paard kunnen stappen. Ook gebruiken ze speciale veiligheidsbeugels bij het paardrijden.

Aanpassingen in moestuinen en kassen

Veel zorgboerderijen hebben een moestuin of een kas. Vaak is deze speciaal aangelegd om deelnemers extra activiteiten te bieden. Binnen kassen en moestuinen kun je met kleine aanpassingen het gebruiksgemak of de veiligheid vergroten. Het gebruik van zaaitafels op hoogte is zo'n voorbeeld. Een specifieke aanpassing in de kassen is het gebruik van werktafels op hoogte in combinatie met hangkrukken. Dit zijn hoge krukken waarop de deelnemer kan leunen.

Managementgerelateerde aanpassingen

Duidelijkheid, ritme en dagstructuur zijn belangrijke aspecten van een zorgboerderij. Re-integranten komen voor sociale activering met als uiteindelijk doel betaald werk en terugkeer in de maatschappij. Vaak hebben ze problemen in de privésituatie en geven ze bij tegenslag gemakkelijk op. De bedrijfsvoering van de zorgboerderij is erop gericht de deelnemers sociale en arbeidsmatige vaardigheden aan te leren, waarbij ze zelfvertrouwen opbouwen door ze steeds meer verantwoordelijkheden te geven. Soms is tot rust komen of andere activiteiten ondernemen overigens voldoende, bijvoorbeeld voor mensen met een burn-out.

Duidelijkheid is voor iedere deelnemer belangrijk. Zorgboeren vertellen daarom precies wat iemand moet doen, hoe, wanneer en waar dat moet gebeuren en wie erbij betrokken is. Kenmerkend voor alle zorgboerderijen is een dagstructuur met pauzes op vaste tijden. Structuur ontstaat ook door de terugkerende, vaste werkzaamheden. De dagen beginnen bij veel zorgboerderijen met het voeren en verzorgen van de dieren. 's Middags maken de deelnemers de werkzaamheden van de ochtend af, doen ze gezamenlijk iets leuks of starten ze met andere werkzaamheden. Voor grotere klussen werken deelnemers in groepjes.

Zorgboeren passen ook hun eigen dagindeling aan. Sommige werkzaamheden stellen ze uit naar een tijdstip waarop er geen deelnemers op het bedrijf zijn. Zo willen enkele zorgboeren geen machines en tractoren op de boerderij hebben als er deelnemers zijn. Dat houdt in dat een loonwerker bijvoorbeeld niet overdag maar 's avonds komt. In een ander geval komt de veevoerwagen 's ochtends voordat de deelnemers er zijn. Sommige klussen laten zorgboeren juist liggen voor de deelnemers en gaan dan over op een lager werktempo. Keerzijde is dat een loonwerker soms vaker moet komen, omdat de boer door de zorgtak geen tijd heeft om alle werkzaamheden zelf uit te voeren.

Dagindeling van Zorgboerderij Oliehoek	
8.30	: werkoverleg met koffie en thee
9.00	: het voeren en verzorgen van de dieren
10.30	: tweede koffiepauze
11.00	: uitmesten en diverse klusjes
13.00	: lunchpauze
14.00	: diverse klusjes
15.30	: opruimen van het gebruikte handgereedschap daarna theepauze
16.00	: naar huis

Aanpassingen in activiteiten

Veel aanpassingen op zorgboerderijen zijn gericht op het kunnen aanbieden van diverse activiteiten. Deelname is vrijwillig. De deelnemers mogen deelnemen aan activiteiten van de agrarische productie, zoals helpen bij het melken, stallen schoonspuiten en dieren verplaatsen. Sommige zorgboerderijen hebben nevenactiviteiten waarbij deelnemers kunnen helpen, bijvoorbeeld een winkel of verkoop aan de weg, of het maken van boerderijproducten. Ook zijn zorgboeren bezig andere activiteiten te bedenken.

Een aantal activiteiten heeft een leerdoel. Per deelnemer wordt bekeken wat iemand met zijn of haar beperking en kwaliteiten kan of nodig heeft. Een zorgboer die kinderen met ASS ontvangt, werkt met een leerbladensysteem. Hierin staat algemene kennis over een diversiteit aan onderwerpen die je in de praktijk kunt oefenen. Bijna alle zorgboeren die kinderen met ASS ontvangen, werken met leerdoelen. Ze werken aan een positief zelfbeeld, waarbij een zinvolle vrijetijdsbesteding en sociale zelfredzaamheid voorop staan.

“Dus kinderen leren om zelfstandig te zijn. Van ‘ik moet een pakje boter afrekenen, het kost 85 cent en ik geeft 2 euro. Hoeveel krijg ik dan terug?’ Zulke kleine stapjes tot een hele waslijst boodschappen controleren. ‘Heb ik alle boodschappen? Heb ik genoeg geld gegeven? Krijg ik genoeg terug? En hoe zet ik het in de kar? Haal ik chips, gooi ik daar een zak appels overheen?’ Zelfs boodschappen doen is zo een zeer educatieve onderneming!”

Veiligheid en hygiëne

Veiligheid en hygiëne horen bij de geleverde kwaliteit. Om onveilige situaties van rondslingerend gereedschap te voorkomen, is het na een dag werken belangrijk dat alles weer opgeruimd is. Vaak hebben zorgboeren een balustrade op de hooizolder. Sommigen stellen het dragen van schoenen met stalen neuzen verplicht. Ook voeren zorgboeren bepaalde werkzaamheden niet uit als er deelnemers op het bedrijf zijn. Voor de brandveiligheid zijn er brandblussers en een blusdeken in huis en hangen er rookmelders. Bovendien hebben veel zorgboeren een diploma bedrijfshulpverlening (BHV).

Een voorbeeld van veiligheid is ook dat de zorgboer in overleg met de ouders of begeleider een overeenkomst opstelt voor deelname aan het verkeer en het

gebruik van elektrisch gereedschap, maar volgens sommige zorgboeren moet het ook niet te veilig zijn.

Hygiëne is belangrijk om de insleep van ziekten te beperken en persoonlijke hygiëne aan te leren. Zo zien we op verschillende zorgboerderijen borden met de tekst 'Was je handen met water en zeep als je bij de dieren bent geweest'.

"Je gaat op een andere manier over veiligheid denken. Wat betekent dat nou? Eigenlijk is het ook bewust dat je niet een superveilige omgeving wilt. Dat kan niet. En dat wil je ook niet, omdat het een ervaringsplek is."

Veranderingen in netwerken

De meeste zorgboeren hebben contacten in de agrarische sector, maar vaak zijn de contacten met reguliere boeren veranderd in geen contact meer tot het verkrijgen van nieuwe contacten. Als de zorgboer nog een productietak heeft, blijven er contacten met de agrarische sector, bijvoorbeeld met leveranciers, vertegenwoordigers en belangenbehartigers. Contacten met collega-boeren zijn vaak beperkt. Een zorgboer kan het bedrijf immers niet zomaar verlaten als er deelnemers zijn.

“Ik heb er veel meer zin in om met die mensen te werken. Dat ervaar ik zelf als een mooiere taak, alhoewel ik in mijn hart boer ben.”

Zorgboeren zonder agrarische tak krijgen in het algemeen positieve reacties van reguliere boeren. Ze vinden het wel grappig als een zorgboer met een groep kinderen een kijkje komt nemen in de melkstal. Soms zijn de reacties van reguliere boeren ook minder positief.

“Er zijn wel boeren die er lacherig over doen. Dat geeft niet. Dat zijn toch vaak boeren met oogkleppen op, denk ik. Die altijd echt fanatieke boeren. Die hebben natuurlijk niets met de zorgboerderij. Zij zeggen: ‘Zorgboerderij? Je moet koeien melken, man!’”

In de zorglandbouw lopen de onderlinge contacten van boeren langs verschillende wegen. Het voormalige Steunpunt Landbouw en Zorg was een belangrijk onderdeel van het netwerk. Contacten ontstaan vooral bij een studieclub of regionale vereniging. In sommige gevallen wordt een studieclub geleid door een regionale LTO-afdeling. Daar moet een zorgboer dan wel lid van zijn. Niet iedere zorgboer is dat, omdat niet iedereen (nog) een agrarische productietak heeft.

Veel zorgboeren zijn lid van een regionale vereniging voor zorgboeren. De eisen die de verenigingen stellen verschillen van elkaar. Soms verlangen of verplichten ze een kwaliteitskeurmerk (certificering) voor zorgboerderijen. Andere kwaliteitseisen zijn het volgen van BHV-cursussen, calamiteiten melden, een WA-bedrijfsver-

zekering hebben, in geval van logeeropvang een bewijs van goed gedrag kunnen overleggen en dossiers over de deelnemers bijhouden.

Ook eisen ze soms aanwezigheid op regiobijeenkomsten. Deze bijeenkomsten zijn een uitgelezen kans om ideeën voor aanpassingen en activiteiten te delen.

Het volgen van een opleiding tot zorgboer is een goede gelegenheid om contacten met andere zorgboeren te leggen. In zo'n opleiding komt zowel de zakelijke als de zorgkant aan bod. De cursisten leren bijvoorbeeld iets over ziektebeelden en hoe met deelnemers om te gaan. Als reden om zo'n opleiding juist niet te volgen, gaf een zorgboer aan dat 'zorgboer

zijn' vanuit je hart moet komen en je het vak in de praktijk moet leren.

Maar ook buiten de georganiseerde vormen leggen zorgboeren contacten met elkaar. Dit gebeurt bijvoorbeeld door open dagen van andere zorgboeren te bezoeken. Overigens werkt concurrentie soms belemmerend in contacten tussen zorgboeren, vooral als een zorgboerderij in de nabije omgeving zich op dezelfde deelnemersgroep richt.

"De zorgboerderij hier om de hoek, die zit het dichtste bij, maar daar ben je de grootste concurrent van. Het is dus altijd moeilijk om daar goed contact mee te hebben."

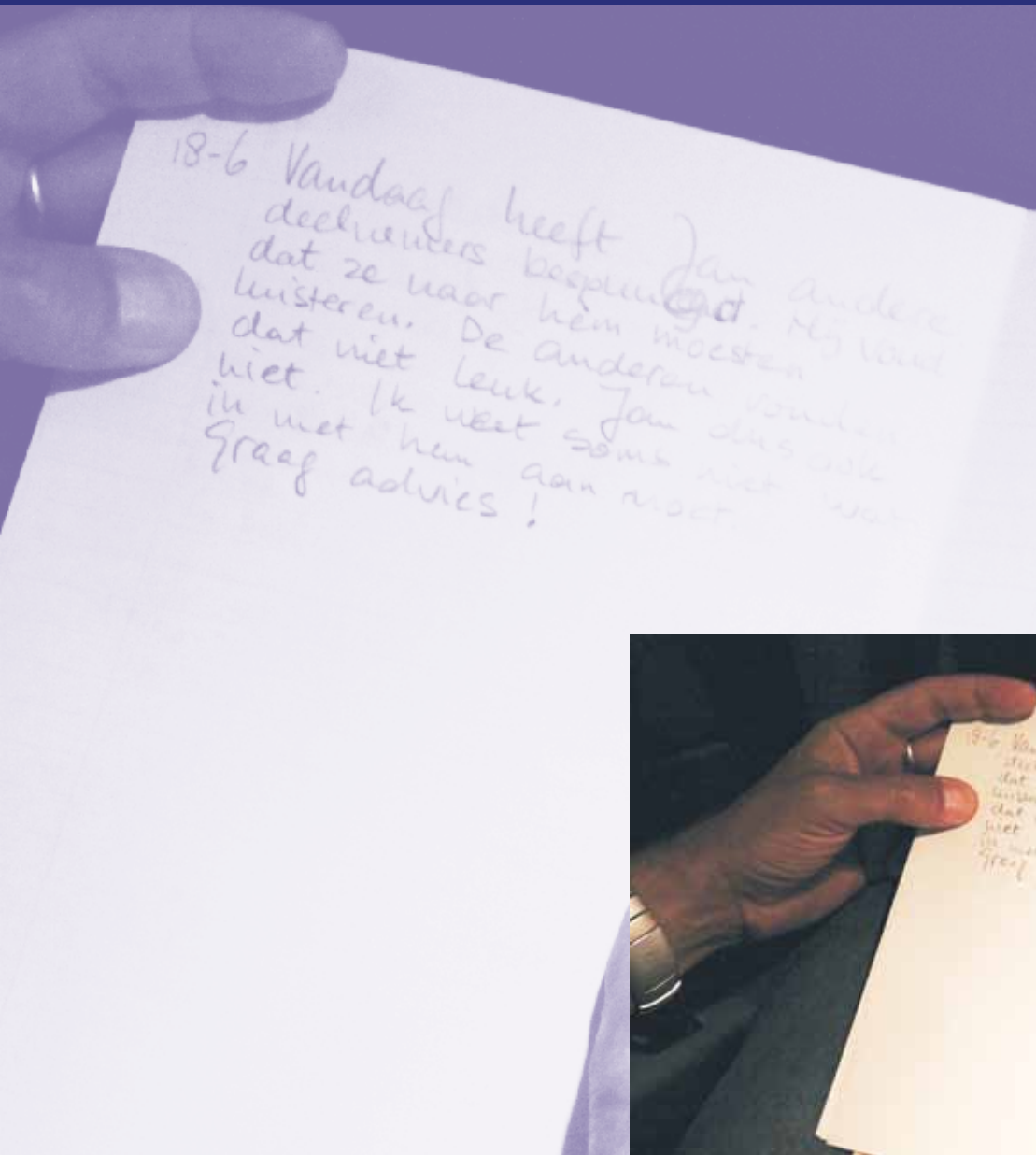
Promotie van de zorgboerderij levert vaak nieuwe contacten op en is dus erg belangrijk. Denk aan het rondbrengen van foldertjes, uitgeven van een nieuwsbrief, het organiseren van open dagen, zelf een website hebben of vermeld staan op andere websites. Verschillende zorgboeren staan op de website van MEE, een belangenbehartigingsorganisatie die ondersteuning biedt aan mensen met een beperking. Andere mogelijkheden zijn het bezoeken van open dagen van scholen en deelname aan cursussen. Ook de verkoop van lokale producten trekt bezoekers die op hun beurt weer kunnen zorgen voor mond-tot-mondreclame voor de zorgboerderij. Een van de zorgboeren verzorgt jaarlijks een les op een tuinbouwopleiding over wat je als zorgboer kunt betekenen in de zorg. Hij vindt namelijk dat niet alleen de zorgsector, maar ook de mensen daarbuiten van de zorgboerderij moeten afweten.

Kennis uitwisselen

Zorgboeren besteden veel tijd aan het verzinnen en organiseren van activiteiten voor deelnemers, maar delen hun kennis amper. Er is behoefte aan een platform op internet voor de uitwisseling van ideeën en ervaringen. Zorgboerderij Buitenleven uit het Gelderse Groesbeek won met dit idee ook een prijs van Wagnings UR.

In 2007 startten Annemiek en Jos Poelen zorgboerderij Buitenleven in het Gelderse Groesbeek. De zorgboerderij is gelegen bij het melkveehouderijbedrijf van de familie Poelen en biedt vier dagen per week dagopvang aan (licht dementerende) ouderen. Per dag komen er maximaal zeven deelnemers. Annemiek en Jos hebben verschillende activiteiten bedacht voor de deelnemers. Zo is er materiaal voor de thema's Koninginnedag en Maandag Wasdag. Annemiek Poelen wil graag een website voor en door zorgboeren maken. Hierop kunnen zorgboeren ideeën voor activiteiten plaatsen en ideeën opdoen. Annemieks idee ontstond omdat er op Buitenleven meer mannelijke deelnemers kwamen dan verwacht. Hun activiteiten aanbod was daar niet op afgestemd.

Zorginstellingen, verwijzers en behandelaars

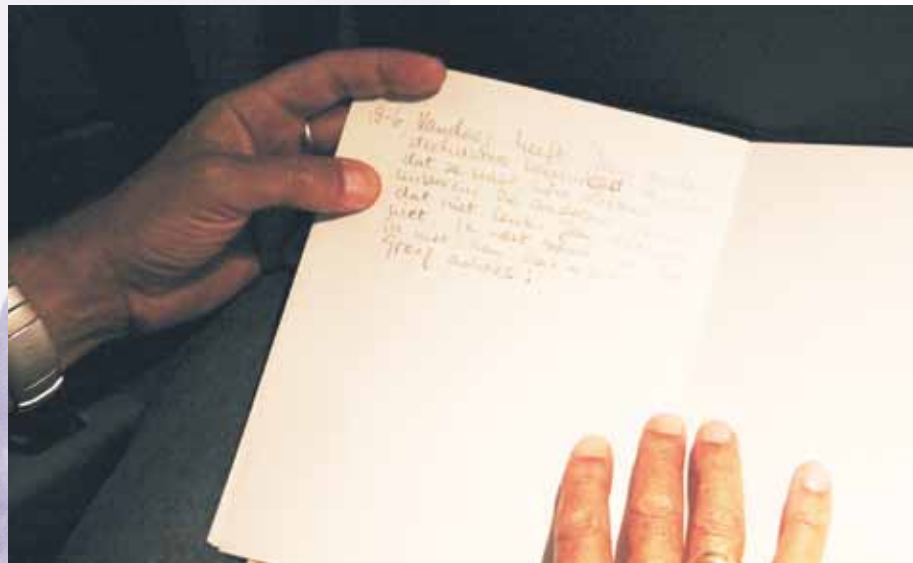
Veel zorgboerinnen zijn werkzaam geweest in de zorg en hebben daar nog veel contacten. Een zorginstelling kan een samenwerkingscontract afsluiten met een zorgboer. Zorgboeren hebben dan contact met de begeleiders van deelnemers in een zorginstelling, omdat de deelnemers daar wonen. Sommige boeren hebben regelmatig contact met de begeleiding van de zorginstelling, omdat ze de deelnemers zelf vervoeren. Het contact gaat vaak via een communicatieschrift, maar dat heeft ook nadelen. Een deelnemer kan immers op weg naar huis lezen wat er over hem of haar is geschreven. Problemen moeten dus niet

via het schrift worden gecommuniceerd, maar in een persoonlijk contact met de begeleiders.

Waar soms zorginstellingen als verwijzers voor zorgboeren fungeren, hebben zorgboeren ook te maken met andere verwijzers (denk aan de sociale dienst, het UWV, stichtingen voor mensen met een verstandelijke beperking, instellingen voor begeleid wonen, Bureau Jeugdzorg, de reclassering, scholen, GGZ, maatschappelijk werk e.d.). Naast de contacten met andere bedrijven bestaan ook contacten met hulpverleners/behandelaars, zoals psychiaters waarbij deelnemers nog in behandeling zijn, of pedagogen, logopedisten en orthopedagogen.

Gemeente en provincie

Zorgboeren zoeken vooral contacten met de gemeente voor vergunningen en bestemmingen (bijvoorbeeld voor een kantine of recreatieruimte). Sommige zorgboeren willen uitbreiden met een zorgwoning. Niet alle gemeenten zijn echter even goed bekend met het begrip zorgboerderij.

"Ik heb bij de gemeente aangekaart dat ik dit wilde gaan doen. Maar ze hadden daar denk ik niet zoveel kaas van gegeten. 'Nee, geen probleem, je gaat je gang maar, je hebt ook geen vergunning nodig.' Voor de rest toonde niemand interesse. Het is allemaal nieuw voor ze, denk ik; nog een beetje een ver-van-mijn-bedshow."

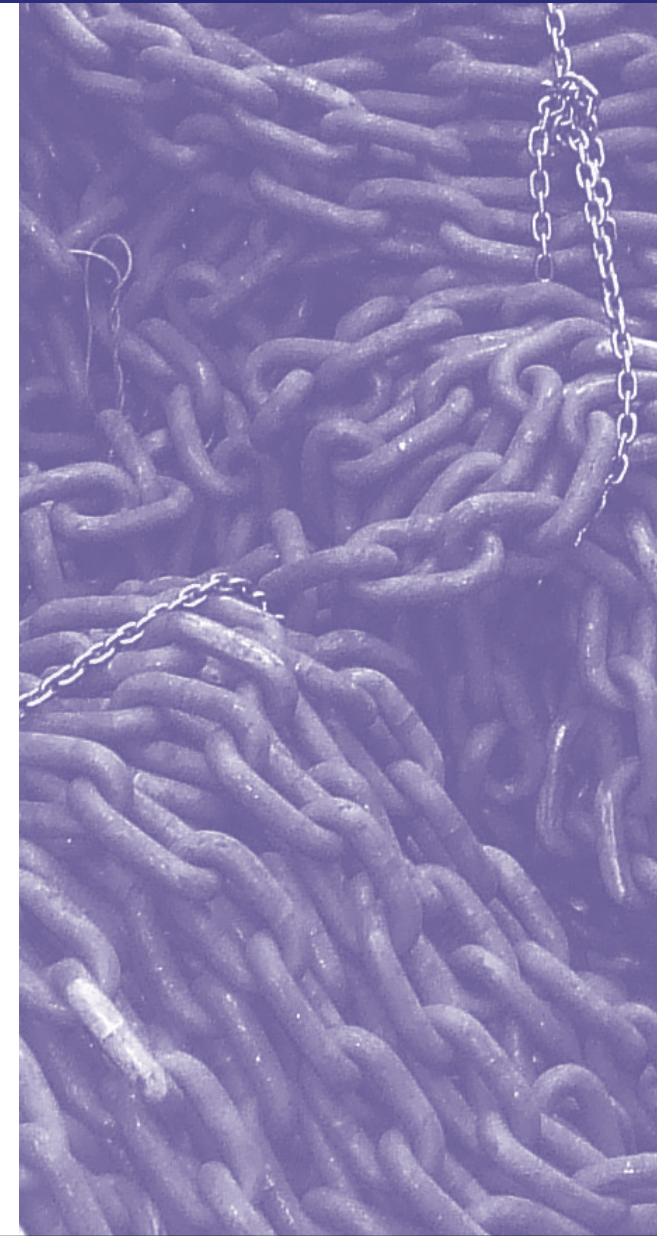
Met de provincie hebben de meeste zorgboeren niet direct te maken. Soms krijgt een zorgboer subsidie of hoopt die te krijgen. De provincies besteden echter niet veel geld om zorglandbouw te stimuleren, omdat dit niet echt nodig is. In de provincie Groningen is een Provinciaal Steunpunt voor Landbouw & Zorg, dat een zorgboer heeft geholpen met een projectplan voor zijn zorgboerderij. Het beleid van de provincies richt zich verder nauwelijks op individuele zorgboerderijen. De focus ligt meer op het netwerkniveau van de zorglandbouw, onder andere door

zich bezig te houden met het professionaliseren van de zorglandbouwsector.

Contacten met familie of verzorgers

Familieleden of verzorgers van de deelnemers zijn een belangrijke schakel in het netwerk van de zorgboer. De communicatie varieert van een communicatieschrift, het aanwezig zijn bij oudergesprekken tot het organiseren van een familie- en begeleidersdag. Kinderen met ASS worden vaak door ouders of verzorgers vervoerd. In deze contactmomenten bespreken ze samen kort de dagactiviteiten en het gedrag van het kind. Om ouders op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op de zorgboerderij organiseren sommige zorgboeren eenmaal per jaar een informatieavond.

"Bij jeugd hebben we altijd graag contact met de ouders. Want de begeleiding komt immers van de ouders en ons. Als een van die schakels in de driehoek niet werkt, dan werkt het systeem niet."

Colofon

Het volledige rapport 254 'Van boerderij naar zorgboerderij. Van bedrijfsaanpassing tot systeeminnovatie' van R.T. Ferwerda-van Zonneveld *et al.* (Wetenschapswinkel Wageningen UR, juni 2009) kunt u gratis downloaden via www.wetenschapswinkel.wur.nl onder Publicaties en rapporten.

Uitgave

(©) Animal Sciences Group van Wageningen UR, juni 2009

Projectleiding

Reina Ferwerda-van Zonneveld,
e-mail: reina.ferwerda@wur.nl,
tel. 0320 – 293423

Projectteam

Reina Ferwerda-van Zonneveld
(Animal Sciences Group), Manon Schoone,
Annemarie van Diepen, Simon Oosting
(departement Dierwetenschappen) en
Francisca Caron-Flinterman (Animal Sciences Group).

Begeleidingscommissie namens de zorgboeren en Wetenschapswinkel

Frida Janssen, Wil Schimmel,
Hans van Stokrom en Gerard Straver

Financiering

Wetenschapswinkel Wageningen UR en
Kennisbasis van het ministerie van LNV

Samenstelling en redactie

Wageningen UR, Communication Services

Fotografie

Animal Sciences Group en
Wageningen UR, Communication Services

Druk

Cabri BV, Lelystad